

Davranışsal ve Deneysel Makroekonomi Mümkün mü?

Davranışsal ekonomi, ekonomide bir düşünce okulu olarak genellikle mikroekonomi ile özdeşleştirilmiştir. Bu algının sebebi olarak Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin meşhur "Heuristics and Biases" (sezgi ve önyargılar) makalelerinin daha çok Thaler, Loewenstein, Camerer ve Fehr gibi mikroekonomistler tarafından kabul görmesi ve onlar tarafından ekonomiye entegre edilmesi sayılabilir. Öncül çalışmalar akıl yürütmedeki yanlılıkların tercihler, tüketici davranışları, kamu politikalarının etkililiği ve daha sonrasında finansal piyasalardaki davranışlar gibi konular üzerinde etkisini inceledi. Duygular, sosyal tercihler ve etik davranışlar da yakın dönemde davranışsal ekonominin konusu haline geldi. Denilebilir ki bu konular makroekonomiyi de ilgilendirdiği için dolaylı olarak makroekonomi kapsamında da sayılmalıdır. Makroekonomi ve mikroekonomi ayrımı nerede başlar tartışmasına girmeden şu söylenebilir ki erken çığır açıcı davranışsal ekonomi makalelerinin neredeyse hiçbiri makroekonomiye özgü alan dergilerinde yayınlanmamıştır.

Peki neden bir davranışsal makroekonomi yazını uzun süre ortaya çıkmadı? Burada önemli bir neden olarak “makroekonomide deney yapılamaz” algısını sayabiliriz keza gerek laboratuvar, gerekse saha deneyleri davranışsal kuramların ampirik altyapısını oluşturmuştur. Dilerseniz bu algıyı oluşturan birkaç önermenin üzerinden geçelim ve deneysel makroekonomi olur mu olmaz mı bunu değerlendirelim.

Önermelerden sıkça duyduğumuz biri, deneylerin doğaları gereği küçük grup davranışlarını inceleyebileceği, dolayısıyla enflasyon, işsizlik, büyüme gibi makro konuları hedef alamayacağıdır. Rasyonel beklentiler hipotezi de burada birey bazında yapılan hataların geniş gruplarda birbirlerinin etkisini dışlayacağını ve dolayısıyla makro verilerin akıl yürütmedeki yanlılıklardan muaf olacağını öngörmektedir. Peki durum gerçekten de böyle midir? Hommes, Kopanyı–Peucker ve Sonnemans (2020) varlık balonlarını deneysel olarak inceliyor ve 100 kişinin katıldığı büyük piyasalar ile 6 kişinin katıldığı küçük piyasaları kıyaslıyorlar. Bu deneyin sonucu gösteriyor ki balonların boyutu grupların büyüklüğünden etkilenmiyor. Benzer şekilde Williams (2008) çalışmasında 300 kişilik grupların etkileştiği deneysel varlık piyasasında balonların oluştuğunu gözlemliyor. Fehr ve Tyran (2005) ise birey seviyesindeki hataların toplandığında daha büyük hatalara yola açabileceğini, dolayısıyla makro verilerin hatalardan muaf olmadığını deney verileri ile gösteriyor. **Bu çalışma gösteriyor ki kararlar stratejik tamamlayıcı ise hatalar toplandıkça büyür. Makroekonomideki fiyat belirleme, varlık satın alma gibi kararların stratejik tamamlayıcı olduklarını unutmamak gerekiyor.**

Bir başka önerme de bu tip laboratuvar deneylerine gelen deneklerin makroekonomik karar alıcılardan farklı bir kategoriye ait oldukları için temsil edici olmamalarıdır. Genellikle deneylerde çalışılan öğrencilerden oluşan denek grupları yatırım, pazarlık yada fiyat belirleme gibi makroekonomiyi ilgilendiren konularda oldukça deneyimsizdir. Ancak son yıllarda yapılan birçok deney öğrenci olmayan örneklemelerin de deneylerde öğrencilerinkine benzer davranışlar gösterdiğini bulguluyor. Yine varlık piyasası deneyleri üzerinden gidersek Weitzel, Huber, Huber, Kirchler, Lindler ve Rose (2020) çalışması gösteriyor ki profesyonel finansçılar da öğrenciler gibi bu deneylerde balon oluşumuna neden olabiliyor. Camerer (2011) deney sonuçlarının gerçek piyasalara genelleştirilebileceğini örnekler üzerinden açıklıyor.

Son olarak da makroekonomi teorilerinin birçok piyasanın etkileşimi sonucu oluşan *genel dengeyi* incelediği ve deneylerin ister istemez *kısmî denge* üzerinden çalıştığı önermesini ele alalım. Bu önermeye göre örneğin, enflasyon, büyüme veya işsizlik gibi makroekonomik konuları kısmî denge ile incelersek birçok önemli değişkeni göz ardı etmiş oluruz. Noussair, Pfajfar ve Zsiros (2015) burada ilginç bir yöntemsel yeniliğe imza atarak laboratuvar ortamında bir genel denge ekonomisi oluşturuyor. Bu ekonomide tüketiciler, firmalar ve merkez bankacılığı rolleri bulunuyor ve insan denekler aynı yeni Keynesyen makro modellerindeki gibi etkileşime giriyorlar. Böylelikle karar alıcıların tercihleri hakkında hiçbir varsayımda bulunmaksızın para piyasası teorilerini test edebiliyorlar.

Buraya kadar **makroekonomide deney yapılamaz algısının esasında çok da sağlam olmayan önermelere dayandığını** bazı çalışmaların ışığında inceledik. Esasında makroekonomik deneyler uzunca bir süredir zaten yapılageliyor. Bir yöntem olarak deney zaten Vernon Smith'in merkezi olmayan piyasaların çalışmasını inceleyen öncül çalışmasıyla ve daha çok makroekonomik bir konuyla ekonomi literatürüne girmişti. Duffy (2016) ve Heinemann ve Cornand (2019) son 20 yılda ayrı bir karakter kazanan deneysel makroekonomi literatürünü özetliyor. Bu deneyler varlık piyasaları konusuna sıkışmış da değil. Enflasyon beklentilerinin oluşumu, iş gücü piyasası dinamikleri, vergi politikalarının gelir dağılımına etkisi, büyüme ve hatta ülkelerarası ticaret konuları bu literatürde deneyler aracılığıyla incelenmiş. Öyle ki laboratuvar burada makroekonomide deney incelemenin tek yolu da değil. Fuchs-Schündeln ve Hassan (2016) makroekonomide *doğal deneyler* literatürü taraması için başvurulabilecek bir kaynak. Bir diğer yöntem de *anket deneyleri*. Anket deneyleri konusundaki literatür için Haaland, Roth ve Wohlfart (2021) çalışmasını inceleyebilirsiniz. Bahsi geçen literatür taramalarının yayın yılları da gösteriyor ki deneysel makroekonomi sadece var olan değil aynı zamanda revaçta olan bir alan. Peki davranışsal makroekonomi ne durumda? Bu alanda da son yıllarda hızlı bir genişleme görüyoruz. Xavier Gabaix'in kısa sürede çok ilgi gören "A Behavioral New Keynesian Model" (Davranışsal bir Yeni Keynezyen Model) makalesi ve yine Emmanuel Farhi ve Xavier Gabaix'nin "Optimal Taxation with Behavioral Agents" (Davranışsal Ajanlarla Optimal Vergilendirme) makalesi geçen yıl yayımlandı.

Hommes (2021) davranışsal ve deneysel makroekonomi alanını birlikte özetleyen ve bu temanın politika analizinde ne kadar faydalı olabileceğini tartışan bir makale yazdı. Hommes'e göre bir makroekonomi kuramını davranışsal hale getiren öge rasyonel beklentiler, fayda maksimizasyonu veya sınırsız zaman ufku varsayımlarından en azından birini gevşetmektir. Bu anlamda son yıllarda yayınlanan kuramların birçoğunun esasında belli ölçüde davranışsal olduğunu söylemek mümkün.

Davranışsal ekonominin popülerite artışında 2008 finansal krizinin ve sonrasında yaşanan ekonomik gelişmelerin etkisi büyüktür. Bu konuda en ilginç saptamayı belki de Erik Angner yaptı. Ona göre zamanında Milton Friedman'ın "We are all Keynesians now" (Hepimiz Keynezyeniz) demesi gibi şu anda da "We are all behavioral economists now" demenin zamanı geldi. Türkçeye çevirmek gerekirse, **artık hepimiz davranışsal ekonomist olduk.**

Referanslar

Angner, E. 2019. We're all behavioral economists now. *Journal of Economic Methodology*, 26(3), pp.195–207.

Camerer, C. 2011. The promise and success of lab–field generalizability in experimental economics: A critical reply to Levitt and List. Available at SSRN 1977749.

Cornand, C. & Heinemann, F. 2019. Experiments in macroeconomics: methods and applications. In *Handbook of Research Methods and Applications in Experimental Economics*. Edward Elgar Publishing.

Duffy, J. 2016. Macroeconomics: a survey of laboratory research. *Handbook of Experimental Economics*, 2, pp.1–90.

Farhi, E. & Gabaix, X. 2020. Optimal taxation with behavioral agents. *American Economic Review*, 110(1), pp.298–336.

Fehr, E. & Tyran, J.R. 2005. Individual irrationality and aggregate outcomes. *Journal of Economic Perspectives*, 19(4), pp.43–66.

Fuchs–Schündeln, N. & Hassan, T.A. 2016. Natural experiments in macroeconomics. In *Handbook of Macroeconomics* (Vol. 2, pp. 923–1012). Elsevier.

Gabaix, X. 2020. A behavioral New Keynesian model. *American Economic Review*, 110(8), pp.2271–2327.

Haaland, I., Roth, C. & Wohlfart, J. 2021. Designing information provision experiments. *Journal of Economic Literature*.

Hommes, C. 2021. Behavioral and experimental macroeconomics and policy analysis: A complex systems approach. *Journal of Economic Literature*, 59(1), pp.149–219.

Hommes, C., Kopányi–Peuker, A. & Sonnemans, J. 2020. Bubbles, crashes and information contagion in large–group asset market experiments. *Experimental Economics*, pp.1–20.

Noussair, C.N., Pfajfar, D. & Zsiros, J. 2015. Pricing decisions in an experimental dynamic stochastic general equilibrium economy. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 109, pp.188–202.

Weitzel, U., Huber, C., Huber, J., Kirchler, M., Lindner, F. & Rose, J. 2020. Bubbles and financial professionals. *Review of Financial Studies*, 33(6), pp.2659–2696.

Williams, A.W. 2008. Price bubbles in large financial asset markets. *Handbook of Experimental Economics Results*, 1, pp.242–246.